

Müderriş Şükrü [Sayan (1884-1943)]

Professor Şükrü [Sayan (1884-1943)]

Ali Y. Baltacıođlu¹

¹Araştırmacı yazar, Ankara, Türkiye

ORCID: A.Y.B. 0000-0000-0000-0000

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ali Y. Baltacıoğlu,

Araştırmacı yazar, Ankara, Türkiye

E-mail/E-posta: alibaltacioglu@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 25.03.2019

Kabul/Accepted: 27.03.2019

Online Yayın/Published Online: 03.07.2019

Atıf/Citation:

Baltacıoğlu, Ali, Y. "Müderriş Şükrü [Sayan (1884-1943)]." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 20, 2 (2019): 127-132.

<https://doi.org/10.26650/oba.544466>

Öz

Osmanlı Bilimi Araştırmaları'nda Semiha Betül Takıcağ imzasıyla yayınlanan Şükrü Sayan ile ilgili yazıda [20, 1 (2019): 102-123], onun *Hendese-i Tahlilyye* (c.1, İstanbul, 1915) adlı analitik geometri eserinin sonunda yer alan sanal niceliklerle ilgili makalesi incelenmiştir. Aynı makalede, Darülfünun Fen Fakültesi Analitik Geometri profesörü olan Şükrü Sayan'ın hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamadığı bildirilmiştir. Bu katkı yazısında, kişisel arşivimizde bulunan belgeler ışığında Şükrü Sayan hakkında biyografik bilgiler sunulmuştur. Bunlar arasında Sayan'ın doğum tarihi, doğum yeri, eğitimi ve mesleki yaşamı vardır. Ayrıca, Sayan'ın Feuerbach'ın dokuz nokta çemberi üzerine yaptığı çalışmanın, Hasan Fehmi Çayköy'ün *Föyerbah Temas Nazariyesi* isimli kitabında (1921) yayınlandığı bildirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Şükrü Sayan, analitik geometri, Darülfünun, Hasan Fehmi Çayköy, Feuerbach dokuz nokta çemberi

ABSTRACT

An article recently published in *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* [20, 1 (2019): 102-123] by Semiha Betül Takıcağ analysed Şükrü Sayan's article on imaginary quantities that was appended to his book on analytic geometry, namely the *Hendese-i Tahlilyye* (vol.1, İstanbul, 1915). The same article noted that no detailed information was available on Şükrü Sayan's life, a professor of analytic geometry at the Faculty of Science of the Darülfünun. Based on documents kept in author's personal archives, the present addendum aims to present biographical information on Şükrü Sayan, including his year of birth, birth place, education and professional life, Besides it discloses Sayan's work on Feuerbach's nine-point circle published in Hasan Fehmi Çayköy's *Föyerbah Temas Nazariyesi* (Feurebach's theorem), dated 1921.

Keywords: Mehmed Emin Pasha, Mekteb-i Harbiye, Calculus of Variations, Cambridge University

Darülfünun müderrişleri arasında yaşaŒ öyküleri bilinmeyen veya az bilinenler ağırlıklı olarak Fen Fakültesi hocalarıydı dersek pek hata yapmış olmayız. Fen Fakültesi'nin yerleşik olduğu Zeynep Hanım Konağı'nın yanması bu eksikliğin derinleşmesine yardımcı olmuş, Fakülte'nin tarihini aydınlatacak birçok belge, öğretim araç ve gereç yanmıştır (Şubat 1942).¹ Gerçi bu bilinmezlik son yıllarda yapılan değerli çalışmalarla giderilmiştir.²

Osmanlı Bilimi Araştırmaları'nın son sayısında yer alan Fen Fakültesi Hendese-i Tahliliyye müderriş Şükrü Bey'le ilgili yazı,³ kısmen de olsa bir boşluğu doldurmuştur. Dosyamdaki Şükrü Bey'le ilgili bilgileri katkı anlamında aktarmak isterim.

Şükrü Sayan'ın bir karikatürü

(Şinasi Revi, *Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Öğretmenler Albümü* (İstanbul: Özyürek Yayınevi, 1984), 11).

- 1 "Fen Fakültesi Dün Gece Yandı," *Cumhuriyet*, sayı 6298, 1 Mart 1942, 1.
- 2 Sevtap İshakoğlu-Kadioğlu, *İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1998); Emre Dölen, *Ömer Şevket Öncel (1880-1950)* (İstanbul: Türkiye Kimya Derneği Yayınları, 2016); Emre Dölen, *Umumi Kimya Müderriş Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953)* (İstanbul: Türkiye Kimya Derneği Yayınları, 2016); Şeref Etker, "Öykü, Askeri Tıbbiye'den Alınan Bir Kimyagerlik Sertifikasıyla Başlar..." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 19, 2 (2018): 297-298; Emre Dölen, "Umumi Kimya Müderriş Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953)," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 20, 2 (2018): 297-302; Şeref Etker, "Darülfünun Fen Fakültesi Darülmesailler Talimatnamesi (1924)," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 13, 1 (2011): 101-108; Feza Günergun, "Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası (1916-1933)," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 1 (1995): 285-349; Feza Günergun, "Dr. Kimyager Mehmet Ziya Ülken," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 6, 2 (2005): 79-116.
- 3 Semiha Betül Tacıcak, "Şükrü Sayan'ın "Kemmiyat-ı Mevhumenin Suret-i İraesine Dair Yeni Bir Nazariyye," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 20, 1 (2019): 102-123.

Şükrü Sayan 1299 (1884)'da Arapgir'de doğmuştur. Babası Halep Rüşumat memuru olduğu için Halep İdadisi'nde okumuştur. İdadiyi bitirince babası, kendisini Harbiye'ye girmek üzere İstanbul'a yollamış, matematiğe olan ilgisi nedeniyle Fen Fakültesi'ne yazılmıştır. Önce Salih Zeki'ye asistan olmuş, onun ölümünü takiben Hendese-i Tahliliyye kürsüsüne müderris olmuştur. Bu sırada yoğun bir çalışma sonrasında üç ciltlik yetkin bir Hendese-i Tahliliyye kitabı yazmış, dokuz yüz sayfalık birinci cildini 1915'te yayınlamıştır.⁴ İkinci cildin ancak ilk dört forması yayınlanabilmiştir. Kalan bölümü yayınlanamamıştır. Kompleks sayılara ilişkin özgün bir çalışması bu kitabın birinci cildinin sonunda yer almaktadır. Bazı agregasyon sorularına karşı kendisine ait çözümler *Fen Fakültesi Mecmuası*'nda yer almıştır. Feuerbach kuramının kendisi tarafından yapılmış çözümü Muallim Hasan Fehmi tarafından 1921'de yayınlanmıştır.⁵ 1933 Üniversite Reformu'nda kadro dışı kalması kendisini pek üzmüş, bu acı ölümüne değin sürmüştür. Yaşamının son yıllarında hastalığının artarak devam etmesine karşın Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki görevini layıkıyla sürdürmeye çalışmıştır. İstanbul'da vefat etmiştir.⁶

1930'ların başında alevlenen Darülfünun tartışmalarında, Kazım Nami Bey Fen Fakültesi Matematik Bölümü'nün yetersiz kaldığını ve matematik öğretmeni yetiştirmekten başka bir işe yaramadığını ileri sürmüştür.⁷ Bu saptamadan sonra tartışma Kazım Nami Bey tarafından genişletilerek bilim felsefesi alanına kaydırılmıştır.⁸

Riyaziye tedris eden muhterem müderrislerimizden herhangi biri, okuttuğu dersin felsefi mahiyetini vakıf mıdır? Mesela filan dersin müderrisi, o dersin zuhur ve tekamül tarihini bilir mi? Muhtelif riyaзи ilimler arasındaki münasebetlerden haberdar mıdır? Bunların vahdetini yapan şey nedir? Ve riyaziye bilmekten gaye bu mudur?

Fen Fakültesi Matematik Bölümü'ne yöneltilen eleştirilere cevap veren Abdülfeyyaz Tefvik, Kürsülerinde Akil Muhtar'lar, Besim Ömer'ler, Köprülüzade'ler, Esat Şerafettin'ler, **Şükrü'ler** bulunan bir üniversitede müderris yoktur demenin doğru olmayacağını ileri sürer.⁹ Dolayısıyla Şükrü Bey'in Fen Fakültesi'ndeki konumunun özgünlüğüne dikkat çeker.

Darülfünun'un kuruluşundan (1863) itibaren geçirdiği süreci ayrıntılı bir tarihçeye bağlamak amacıyla Darülfünun'da bir komisyon kurulmasına ve bu komisyona her fakülleden birkaç müderrisin katılmasına karar verilir. Fen Fakültesi'nden Sait [Gelenbevioğlu] ve Şükrü Beyler bu komisyonda görevlendirilirler.¹⁰ Ancak fakülte tarihçeleri arasında yalnız

4 Şükrü [Sayan], *Hendese-i Tahliliyye*, c.1 (İstanbul: Maarif-i Umumiye Nezareti, 1915), 840 + 30 + 5 s.

5 Bu tarih Vedat Alpmán tarafından 1917 olarak verilmişse de Milli Kütüphane kayıtlarında 1337 (1921) olarak yer almaktadır.

6 "Bahri Vedat Alpmán," *Ulus Gazetesi*, 10 Mayıs 1943, 2 [Prof. Dr. Bahri Vedat Alpmán (1901-1983) Yıldız Teknik Okulu ve İTÜ Makine Fakültesi'nde Matematik hocalığı yapmıştır].

7 Kazım Nami [Duru], "Darülfünunumuz Nasıl Olmalı?," *Cumhuriyet*, sayı 2350, 21 Kasım 1930, 4.

8 Kazım Nami [Duru], "Gene Darülfünun Münakaşası," *Vakit*, sayı 4657, 25 Aralık 1930, 9.

9 Abdülfeyyaz Tefvik [Yergök], "Darülfünunun İslahatı," *Cumhuriyet*, sayı 2379, 20 Aralık 1930, 3.

10 "Darülfünun'umuzun Tarihi," *Akşam*, sayı 2144, 27 Eylül 1924, 2.

Tıp Fakültesi'nin tarihi yayınlanabilmiştir.¹¹ Diğerleri ya yazılmamış ya da yazıldığı halde yayınlanmamıştır.¹² Darülfünun Emîni İsmayıl Hakkı Bey, Darülfünun ve fakültelerinin tarihine özel bir önem vermiş,¹³ ancak görev süresinin kısalığı Tıp Fakültesi dışındaki tarihçelerin yazılmasının takibine imkân vermemiştir.

Darülfünun Emîni İsmayıl Hakkı Bey'in başkanlığında fakülte reislerinden oluşan Darülfünun Kurulu bütçe görüşmelerini izlemek için Ankara'dadır (Şubat 1924). Kurulda Fen Fakültesi'ni Sait Bey'e vekaleten Şükrü Bey temsil etmektedir. İsmet Paşa'nın [İnönü] önerisi üzerine kurul, o sırada İzmir'de bulunan Gazi'ye bağlılıklarını sunmak amacıyla bu kente hareket eder. Gazi, Darülfünun Kurulu'nu, Uşakizade Muammer Bey'in Göztepe'deki köşkünde kabul eder. Söyleşi sırasında kurul üyeleri, ortamın nazik dengesini de gözeterek hilafete, laikliğe ve ulusallığa ilişkin düşüncelerini açıklarlar. Darülfünun'un ülkesine olan bilim borcunu ancak böyle ödeyeceğine inanır.¹⁴ Darülfünun Kurulu İstanbul'a döner (18 Şubat 1924).¹⁵ Ardından Hilafet kaldırılır, Tevhid-i Tedrisat Yasası kabul edilir (3 Mart 1924).

Hasan Fehmi [Çayköy (1884-?)]¹⁶ yabancı bilim dergilerini karıştırırken Feuerbach kuramının açıklanmasına ilişkin iki makaleye rastlar. Bu yazılarda karşılaştığı Feuerbach noktaları ve bir üçgene oranla bir noktanın daire-i müstenidesi (cercle pedal), bir üçgene oranla bir noktanın aks'i (inverse) gibi kavramlar klasik öğretimin kapsamı dışında kalmaktadır. Bunlar üzerinde yapılacak araştırmanın, sultanilerin ikinci devre öğrencisi için yararlı olacağı düşüncesiyle meseleye eğilmeye karar verir.

Derginin çeşitli sayılarında Feuerbach noktalarının havass-ı müteaddidesi [çeşitli özellikleri] mevcut ise de asıl kuramı oluşturan "temas" [teğet] meselesinin çözümü yer almamıştır. Hasan Fehmi bu durumu Müderriş Şükrü Bey'e aktarmış, kısa bir tartışmadan

11 Galip Ata, *Tıp Fakültesi* (İstanbul: TC İstanbul Darülfünunu, 1341).

12 İsmayıl Hakkı Bey Edebiyat Fakültesi'nin tarihinin yazıldığından söz etmiş, ancak yayınladığını belirtmemiştir.

13 İsmayıl Hakkı Bey'in Darülfünun tarihine yönelttiği önem, yalnız geçmiş saptamakla sınırlı olmayıp geleceği de planlamakla ilgilidir: "*İlim müesseseleri de canlı mahluklar gibi, birer uzviyettir. Onlar da doğarlar, büyürler, hatta ölürler... Bir darülfünun, bir fakülte, onu vücuda getiren içtimai devrin tabiat ve zaruretleri haricinde teşekkül edemez. O, mazisindeki hayatın bütün intibalarını taşıyan canlı bir şahit gibidir. İstanbul Darülfünunu "Ben ne olmalıyım?" sualini kendisine sorduğu gün "Ben ne olabilirim?" sualini tekrar etmiştir. Bu iki suali cevapsız bırakmamak için her şeyden evvel "Ben ne idim?" sualine cevap vermek zarureti vardır. Darülfünun mazisini bilirse halini iyi idrak etmiş ve istikbale hazırlanmış olacaktır. Bunun için mazisini tanımak, tarihini bilmek zarureti herkesten ziyade biz Darülfünunlular şiddetle hissettik. Bu endişe ve ihtiyaç iledir ki geçen sene fakülte idarelerine vaki olan müracaatında her fakültenin kendi tarihçesini vücuda getirmesi temennisini müessesese namına izhar etmişim. Bu suale en çabuk cevap veren Edebiyat ve Tıp Fakülteleri oldu. İşte bu kitap o cevaplardan biridir. Bu kitabın ismi ve hüviyeti, kimsenin meçhulü olmayan müellifi hakkında söz söylememek, yalnız eserini Darülfünun'a ve memleket münevverlerine takdim etmek daha dürüst olacaktır.*" (Ata, *Tıp Fakültesi*, önsöz).

14 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Hayatım* (İstanbul: Dünya Yayınları, 1998), 293-297.

15 "Darülfünun Heyeti Avdet Etti," *Vakit*, 19 Şubat 1924.

16 Kabataş ve İstanbul Sultanilerinde matematik öğretmeniği yaptı. I. Heyet-i İlmiye (1923) üyeleri arasında yer aldı.

sonra daire-i dahiliyenin, dokuz nokta dairesine teğet olması için yarıçapları farkının, merkezler çizgisine eşit olması gerekeceği ve kanıtlama sürecinin bu yönde yürütülmesinin doğru olacağı kararlaştırılmıştır.

Hasan Fehmi Bey, James Booth'un ispatına ilişkin ayrıntılara ulaşamamakla birlikte "temas" meselesinin aynı matematiksel yöntemle Şükrü Bey tarafından çözülmüş olduğunu görmüş ve bu çözüme kitabında yer vermiştir.¹⁷

Hasan Fehmi, Müderris Şükrü Bey tarafından dokuz noktaya bağlı (içeren) bir daire bulunduğunu ve bu problemin literatürde daha önce çözüldüğüne ilişkin bir kayda da rastlanmadığını bildirmiştir. Bu noktalardan yalnız beş tanesinin bir daire üzerinde bulunduğu gösterilmişse de diğer dört noktanın da aynı daireye ait olduğuna ilişkin bir bilgiye de rastlanmamıştır. Problemin daha önce tartışılıp çözülmüş olabileceği kabul edilse dahi Müderris Şükrü Bey'in çözümlerinin yeni bir ispat biçimi olduğu ileri sürülmüştür.¹⁸

Şükrü Bey'in makalesi hakkında ileri sürülen değerlendirmeler,¹⁹ söz konusu makaleye münhasır kalma ölçütünü aşıp, bilimsel kişiliği ile özdeşleştirilebilir izlenimine yol açabilecektir. Döneme ve kişilere özgü değerlendirmelerin objektiflik ölçülerinden biri de örneklerin karşılaştırılması ilkesidir.

Ayrıca 1920'li yılların başında bir lise matematik öğretmeninin, Hasan Fehmi Çayköy'un bir problemi mukayeseli bir biçimde tartışma alanına taşması oldukça düşündürücüdür.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

Ata, Galip. *Tip Fakültesi*. İstanbul: TC İstanbul Darülfünunu, 1341.

"Bahri Vedat Alpman." *Ulus Gazetesi*, 10 Mayıs 1943.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayınları, 1998.

[Çayköy], Hasan Fehmi. *Föyerbah Temas Nazariyesi ve Havass-ı Müteaddidesi Hakkında Bir Tettebbu*. İstanbul: Matbaa-i Amire 1337.

"Darülfünun Heyeti Avdet Etti." *Vakit*, 19 Şubat 1924.

"Darülfünun'umuzun Tarihi," *Akşam*, sayı 2144, 27 Eylül 1924.

Dölen, Emre. *Ömer şevket Öncel (1880-1950)*. İstanbul: Türkiye Kimya Derneği Yayınları, 2016.

Dölen, Emre. *Umumi Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953)*. İstanbul: Türkiye Kimya Derneği Yayınları, 2016.

Dölen, Emre. "Umumi Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953)." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*

17 Hasan Fehmi [Çayköy], *Föyerbah Temas Nazariyesi ve Havass-ı Müteaddidesi Hakkında Bir Tettebbu* (İstanbul: Matbaa-i Amire 1337 / 1921), 5-16.

18 Hasan Fehmi, *Föyerbah Temas Nazariyesi*. 57.

19 Takıcak, "Şükrü Sayan'ın," 103.

20, 2 (2018): 297-302.

[Duru], Kazım Nami. “Darülfünunumuz Nasıl Olmalı?” *Cumhuriyet*, sayı 2350, 21 Kasım 1930.

[Duru], Kazım Nami. “Gene Darülfünun Münakaşası.” *Vakit*, sayı 4657, 25 Aralık 1930.

Etker, Şeref. “Öykü, Askeri Tıbbiye’den Alınan Bir Kimyagerlik Sertifikasıyla Başlar...” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 19, 2 (2018):297-298.

Etker, Şeref. “Darülfünun Fen Fakültesi Darülmesaier Talimatnamesi (1924).” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 13, 1 (2011): 101-108.

“Fen Fakültesi Dün Gece Yandı.” *Cumhuriyet*, sayı 6298, 1 Mart1942.

Günergun, Feza. “Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası (1916-1933).” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 1 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1995): 285-349.

Günergun, Feza. “Dr. Kimyager Mehmet Ziya Ülken.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 6, 2 (2005): 79-116.

İshakoğlu-Kadioğlu, Sevtap. *İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1998.

[Sayan], Şükrü. *Hendese-i Tahliliyye*. C. 1. İstanbul: Maarif-i Umumiye Nezareti, 1915.

Takıcak, Semiha Betül. “Şükrü Sayan’ın “Kemmiyat-ı Mevhumenin Suret-i İraesine Dair Yeni Bir Nazariyye.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 20, 1 (2019): 102-123.

[Yergök], Abdülfeyyaz Tefvik. “Darülfünunun İslahatı.” *Cumhuriyet*, sayı 2379, 20 Aralık 1930.